

A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia viszonya, érintkezési pontjai*

1. A tanulmány célja. Az alábbiakban a névtudomány, a nevezéktan és a terminológia egymáshoz való viszonyának meghatározására teszünk kísérletet azáltal, hogy a három diszciplína vizsgálati tárgyát képező nyelvi elemek: a tulajdonnevek, a nomenek¹ és a terminusok közös, illetve eltérő jellemzőire világítunk rá – szándékoltan több tudományterületről származó példaanyagon keresztül.

Elméleti keretként a funkcionális nyelvszemlélet megközelítésmódját használjuk, abban az értelemben mindenképpen, hogy a funkcionális nyelvészeti keretben fontos, hogy „a nyelvi kifejezéseket jellegzetes, gyakori közegükben kell leírni, nem önmagukban”, valamint, hogy „a jelentés egyenrangú az alakkal” (TOLCSVAI NAGY 2010: 11). Az adatokat forráselemzéssel gyűjtöttük, a vizsgálatok módszere lexikai-terminológiai. A kiindulási pontunk az a problémafelvetés volt, hogy a névtudomány, a nevezéktan és a terminológia vizsgálati területére egyaránt besorolják a „neveket”, de – meglátásunk szerint – az egyes szakterületek között mégis különbségek vannak a vizsgált anyag, a feltett kérdések és az alkalmazott módszerek között.

Először névelméleti szempontból vizsgáljuk meg a tulajdonnév fogalmát és típusait. Ezt követően a nomenklatura fogalmát elemezzük egyes szaktudományok szempontjából; többek között azt tekintjük át, hogy mit értenek az egyes tudományterületeken a nomenklatura fogalmán, és mit sorolnak a nomenek közé. A kémiai és a biológiai nomenklatura saját nyelvtani szabályzata alapján hozza létre az új megnevezéseket, van magyar nyelvű szabályzatuk és terminológiájuk; az orvosi szaknyelv esetében viszont csak az anatómiának van nomenklatúrája (ennek megfelelően szabályzata is), magának az orvosi szaknyelvnek terminológiája van. Ehhez hasonlóan – saját nyelvtani szabályzat híján – más szak- és tudományterületeken is inkább terminológiáról beszélhetünk, még akkor is, ha a szakemberek gyakran szinonimaként használják a *terminológia*, *nomenklatura* és *taxonómia* szavakat.

A következő fejezetben a terminológiai megközelítést mutatjuk be. Ebből világosan kitűnik, hogy a terminológia és a nomenklatura megkülönböztetésének fontossága már a 19. században felvetődött. Eleinte az alapján különböztették meg ezeket egymástól, hogy általános fogalmak (terminológia) vagy tárgyak, egyedek, csoportok (nomenklatura) megnevezésére használják-e a szakkifejezéseket. Ezt követően megvizsgáljuk a terminológiai szabványokban és szótárakban adott definíciókat is. Végezetül megnézzük, hogy a helyesírási szótárak és szabályzatok milyen módon határozzák meg a tulajdonnevek, a terminusok és a nomenek, nomenklatúrák írásmódjának szabályait. Megállapítjuk, hogy egy adott szakterület terminológiájának létrehozását a köznyelvi grammatika, míg a nomenklatura létrehozásának

* A tanulmány elkészítését a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának Szaknyelvi vizsgálatok: a terminológia elmélete és alkalmazásai és A helynevek mint kulturális értékek című kutatási pályázatai támogatták.

¹ A tanulmány szövegében a *nomen* kifejezést nem a nyelvészetben általánosan használt ’névszó’ jelentésben, hanem ’megnevezés’, ’nevezéktani egység’ értelemben használjuk.

szabályait külön nyelvtanok szabályozzák, a terminológiát és a nómenklatúrát pedig különböző típusú szótárakban, glosszáriumokban teszik közzé, mivel az alaki kérdések mellett a jelentés megadásának is fontos szerep jut. A tanulmány végén összegezzük a megállapításainkat.

2. Névelméleti bevezetés. A tulajdonnév mibenlétének körültekintő meghatározása, a tulajdonnév fogalmának pontos definiálása a nyelvtudomány történetében újra meg újra előkerülő probléma. A nyelvészeti szakirodalom a szószemantikai elméleteknek három nagy csoportját különbözteti meg (l. KIEFER 2007²). A strukturális szemantika a nyelvi kifejezések közötti jelentés-összefüggéseket vizsgálja, elsősorban logikai módszerekkel; a formális-logikai szemantika is vizsgálja ugyan a szavak közötti jelentés-összefüggéseket, de ennek az irányzatnak nincs külön szószemantikai elmélete, a szó jelentését csak mondatszemantikai szempontból közelíti meg; a kognitív szemantika pedig a nyelv és gondolkodás szoros kapcsolatából indul ki, a nyelvet és a világot együttesen elemzi. Ezekben az irányzatokban a tulajdonnév speciális helyet foglal el.

A strukturális alapozottságú nyelvészeti irányzatok úgy tartják, hogy a tulajdonnevek jelentés nélküli referáló kifejezések (merev jelölők, címkék), amelyeknek pusztán denotációjuk, identifikáló funkciójuk van (l. pl. GOMBOCZ 1926, SEBESTYÉN 1970, KRIPKE 1997, KIEFER 2007²); illetve határozott leírások rövidítéseiként értékelik a tulajdonneveket, melyek nyelven kívüli kommunikációs tényezők révén nyerik el értelmüket (l. pl. FREGE 1980, RUSSELL 1991; vö. még VÁRNAI 2005: 14–37, VECSEY 2007). Van olyan generatív nyelvészeti irányvonal, amely – azon az alapon, hogy a jelentést mint a nyelvszerkezeten kívül eső jelenséget a nyelvleírás szempontjából érdektelennek ítéli – szükségszerűen jut el a tulajdonnévi kategória létezésének tagadásáig (l. pl. BARABÁS–KÁLMÁN–NÁDASDY 1977).

A névkutatók vélekedése mára egységesülni látszik a tekintetben, hogy a tulajdonnév specifikuma főként annak jelentés(szerkezet)ében ragadható meg. A hagyományos magyar névtani szakirodalom összetett jelentésszerkezetet tulajdonít a neveknek, melynek összetevői az etimológiai jelentés, a denotáció, a motiváció, az információ, a konnotáció és a névhangulat (J. SOLTÉSZ 1979: 24–33, HAJDÚ 2003: 82–88).² Az újabb funkcionális kognitív irányzat szintén komplex tulajdonnévi jelentésmátrixszal számol. Eszerint a tulajdonnév főbb jellegzetességei az azonosíthatóság, az episztemikus lehorgonyozottság,³ az enciklopédikus tartalom, a morfoszintaktikai összetettség, a nyelvi egység státus, az identitásjelölő szerep, a kulturális meghatározottság, a gazdaságos információátadás, a névközösség tagjainak kommunikációs és kognitív-megismerési tevékenységében játszott fontos szerep (TOLCSVAI NAGY 2008, l. még LANGACKER 2008: 316–318, HOFFMANN 2014). A tulajdonnév HAJDÚ MIHÁLY által kidolgozott definíciója értelmében a sajátos jelentésszerkezet mellett alapvető fontosságú kritérium továbbá a névként való elismerés, társadalmi és egyéni szinten egyaránt (HAJDÚ 2003: 58).⁴

² HOFFMANN ISTVÁN, RÁCZ ANITA ÉS TÓTH VALÉRIA a helynevek jelentésszerkezetéről szólva a következő összetevőket említik: denotatív jelentés, lexikális (etimológiai) jelentés, kategoriális jelentés, asszociatív (konnotatív) jelentés, érzelmi (emotív, affektív) jelentés, társas jelentés, kulturális jelentés (HOFFMANN–RÁCZ–TÓTH 2018: 151–159).

³ Vö. „A tulajdonnév esetében közvetlenül megvalósul az episztemikus lehorgonyzás, a tulajdonnév határozott: a jelölt entitás egyediként azonosítható a beszédeseményben résztvevők számára [...], miközben előhívódik a típusjelleg is” (TOLCSVAI NAGY 2008: 38).

⁴ A névelméleti kérdések részletesebb kifejtését, szakirodalmának korszerű áttekintését l. VÁRNAI (2005), SLÍZ (2015).

A tulajdonnevek definiálásakor több szempont együttes érvényesítésének szükségessége mellett foglal állást WILLY VAN LANGENDONCK (2007: 116) is, aki pragmatikai, szemantikai és szintaktikai jellemzőket vesz számba meghatározásában: „[a] tulajdonnév az elfogadott nyelvi konvenciók szintjén egyedi létezőt jelölő főnév, amely lélektani és társadalmi szempontból szembetűnővé teszi az egyedi létezőt az alapkategóriáján belül [pragmatikai szempont]. A név jelentése, amennyiben van, (már) nem határozza meg a denotációt [szemantikai szempont]. A tulajdonnevek pragmatikai-szemantikai jellemzésének fontos formai következménye, hogy a nevek megjelenhetnek olyan szoros értelmezős szerkezetekben, mint például *Burns, a költő; Fido, a kutya; a Temze folyó; vagy London városa* [szintaktikai szempont]”.⁵

A tulajdonnevek típusainak azonosítására sokféle, eltérő funkciójú rendszerezés született a szakirodalomban. Mivel a nomenklatúrával, illetve terminológiával rendelkező tudományterületek szaknyelvi lejegyzése kapcsán a helyesírásnak fontos szerep jut, a lehetséges tulajdonnév-tipológiák közül ezúttal az érvényben lévő magyar helyesírási szabályzatban közölt osztályozást idézzük: „[a] tulajdonneveknek több típusát különböztethetjük meg: a személyneveket, az állatneveket, a tárgyneveket, a földrajzi neveket, a csillagászati elnevezéseket, az intézményneveket, a márka- és fajtaneveket, a címeket, a kitüntetések és díjak nevét stb.” (AkH.¹² 152. pont). A helyesírási szabályzat a tulajdonnevek leggyakoribb fajtáit sorolja fel, ezt extenzív definíciónak tekinthetjük. A felsoroltakon túl a kevésbé prototipikus tulajdonnevek között tarthatók számon további alkategóriák, mint például a banki termékek (üzleti csomagok) megnevezései, amelyek a címekkel mutatnak rokonságot.

A meghatározott, egyedi entitás(típus)ra vonatkoztatható denotáció révén más nyelvekben egyéb tulajdonnévi kategóriákkal is számolnak: így például az angolban a népnevek (pl. *British, Canadian, Brazilian*), a nyelvek megjelölései (pl. *Gaelic, Scots*), a napnevek (pl. *Tuesday, Saturday*), a hónapnevek (pl. *January, August*), az eseménynevek (pl. *Norman Conquest, Reformation, World War II*), a (történelmi) korszakok megnevezései (pl. *Roman Britain, Elizabethan Era, Swinging Sixties*), egyes szellemi irányzatok elnevezései (pl. *Protestantism, Cartesian Method*), bizonyos feltételek mellett (pl. kurzusnévként, szakterület megjelöléseként a diplomában) a (rész)tudományágak megnevezései (pl. *Cognitive Linguistics, Childhood Psychology*) szintén tulajdonneveknek számítanak (vö. VAN LANGENDONCK 2007: 225–233, 241–244).

A helyesírás a tulajdonnévi jelleget többnyire igyekszik formailag is jelölni, a betűírást használó nyelvek esetében jellemző a tulajdonnevek nagy kezdőbetűs írásmódja. A holisztikus jelölésre való törekvés jegyében a névterjedelem jelzése is szempontként jelentkezik az egyes írásrendszerekben.

3. A szaktudományok megközelítése: a nomenklatúrák. A nevezéktant a névkutatók elválasztják a névtudománytól, és külön diszciplínának tekintik; meghatározzák továbbá, hogy a magyar nyelvben mit tekintenek tulajdonnévnek és mit nem, és hogy a különféle

⁵ Az eredeti szöveg: „A proper name is a noun that denotes a unique entity at the level of established linguistic convention to make it psychosocially salient within a given basic level category [pragmatic]. The meaning of the name, if any, does not (or not any longer) determine its denotation [semantic]. An important formal reflex of this pragmatic-semantic characterization of names is their ability to appear in such close appositional constructions as *the poet Burns, Fido the dog, the River Thames, or the City of London* [syntactic].” (VAN LANGENDONCK 2007: 116.)

megnevezések közül mi tartozik a névtudomány hatáskörébe. HAJDÚ MIHÁLY (2003: 149) megállapítása szerint „vitathatóan tulajdonnevek az elemek, vegyületek nevei, de már kevésbé azok az állattani és növénytani meghatározások, a hivatalosan elfogadott nevei az egyes fajoknak és alfajoknak. Latin meghatározásaikat egyértelműen elfogadta a nyelvészet (helyesírás) tulajdonneveknek, magyar megfelelőik azonban még nem tekinthetők annak. Mindeddig egy külön tudományág, a nevezéktan foglalkozik névtani szempontból ezekkel a nevekkal, s egyelőre ezt a gyakorlatot el is kell fogadnunk.”

A szaktudományok mindegyike saját, önálló rendszert – pontosabban rendszereket – hozott létre a szakterület nomenklatúrájának kialakítására. A nomenklatúráknak vannak ugyan bizonyos megegyező szabályai, de alapvetően tudományterületenként több szempontból különböző szabályokat alkalmaznak. Ennek megfelelően érdemes az egyes területek szabályait külön megfigyelni. (A tulajdonnévi rendszer, a nomenklatúra és terminológia viszonyáról, összefüggéseiről és különbségeiről az összegzésben vonjuk le a következtetést.)

Az alábbiakban a kémiai, a biológiai és az anatómiai nomenklatúrák főbb szabályait ismertetjük. Megvizsgáljuk, hogy mit értenek az egyes tudományterületeken a nomenklatúra fogalmán, és milyen alrendszereit különböztetik meg, valamint néhány egyéb alapelve hívjuk fel a figyelmet.

3.1. A kémiai nomenklatúra. Nyelvtörténeti szempontból a kémiai terminológia és nomenklatúra létrehozása a nyelvújítás idejére esik: a 18–19. században rendkívül nagy számban hozták létre a kémiai szaknyelv magyar nyelvű elnevezéseit. Ezt a folyamatot *magyarítás*-nak nevezték, de az ekkor kialakított kifejezések nagy része elszigetelt és időszakszerű használatú megjelölés maradt: nem terjedtek el és nem váltak általánosan használattossá a kémiai szaknyelvben. A 19. században a kémiai nevezéktan és terminológia megújításának próbálkozása először Schuster János, majd Bugát Pál, Irinyi János és Nendtvich Károly nevéhez kötődik. Ők és tanítványaik időszakosan használták az újonnan megalakított magyar elnevezéseket, de a 19. század végén teljesen megszűnt ezek használata. Maguk a szóalkotók is elismerték, hogy hasznosabb és célszerűbb a nemzetközi nevezéktani jelölésrendszer alkalmazása (l. részletesen SZENTGYÖRGYI 2014, valamint SZABADVÁRY–SZÓKEFALVI NAGY 1972).

A kémiai nomenklatúra és terminológia rendkívül nagy mennyiségű kifejezésből áll; különösen összetett a nagyszámú vegyületnév elnevezési rendszere. Ezeket az elnevezéseket ma már folyamatosan nyilvántartják és frissítik, az adatokat pedig közzéteszik. Például a Chemical Abstracts Service című kémiai referáló folyóirat adatbázisában több mint 201 millió szerves és szervetlen anyag és kb. 70 millió fehérje- és nukleinsavszekvencia nevével tartják nyilván.⁶

A kémiai nevezéktan (nomenklatúra), ezen belül a használt szimbólumok, mértékegységek és elnevezések, továbbá a kémiai terminológia koordinálása és szabványosítása nemzetközi szinten a IUPAC (International Union of Pure and Applied Chemistry⁷) feladatköre. A IUPAC különböző tudományos osztályainak további munkacsoportjai vannak, ezek önálló projekteket valósítanak meg a nomenklatúrára, a szimbólumokra és más jelölésmódokra, valamint a terminológiára vonatkozóan. A IUPAC ágazati szabványosítási tevékenységet folytat, ennek eredményeit jelenteti meg az ún. Színes könyvekben (Color books). Ezek közül

⁶ <https://www.cas.org/cas-data/cas-registry> (2022. 09. 05.)

⁷ <https://iupac.org> (2022. 09. 05.)

összesen nyolc jelent meg eddig, melyek közül kettőt adtak ki magyarul (Szerves kémiai nevezéktan, Kék könyv címmel és Szervetlen kémiai nevezéktan, Piros könyv címmel):

1. Chemical Terminology, Gold book
2. Quantities, Units and Symbols in Physical Chemistry, Green Book
3. Nomenclature of Inorganic Chemistry, Red Book (Szervetlen kémiai nevezéktan, Piros könyv)
4. Nomenclature of Organic Chemistry, Blue book (Szerves kémiai nevezéktan, Kék könyv)
5. Compendium of Polymer Terminology and Nomenclature, Purple book
6. Analytical Nomenclature, Orange book
7. Compendium of Terminology and Nomenclature of Properties Clinical Laboratory Sciences, Silver book
8. Biochemical Nomenclature, White Book

A kémiai nevezéktan céljait, szabályait stb. a Szervetlen kémiai nevezéktan című könyvre támaszkodva mutatjuk be (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016). Az első kémiai nevezéktanokat a 18. század végén, a kémiatudomány létrejöttének időszakában hozták létre. A szerves kémiai nevezéktan nemzetközileg elfogadott alapjait a 19. század végén fektették le, de az első átfogó szabályrendszert csak 1940-ben adták ki, majd 1959-ben és 1971-ben átdolgozták, 1977-ben pedig a szervetlen vegyületek elnevezéseit is rendszerbe foglalták. 1990-ben újabb átdolgozás következett, és azóta is adtak ki újabb nevezéktanokat (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016).⁸

Magyarországon a Magyar Tudományos Akadémia Kémiai Tudományok Osztályának a feladatköre a kémiai nevezéktan naprakészen tartása. A kémiai nevezéktan egy olyan szabályrendszer, amely a kémiai anyagok nevének és képletének megalkotását és leírását szabályozza. Létrehozásának és fenntartásának célja, hogy egyértelműen azonosítani lehessen a kémiai anyagokat, és hogy egységesítsék ezek neveit. Egy anyagnak nem csak egy neve lehet, tehát a szinonimák használata megengedett, de korlátozni kell a használatban levő nevek számát.

A kémiai nevezéktannak több szintje van. A nevezéktan első szintjét alkotják azok a nevek, amelyek információt adnak ugyan az anyagról, de az összetételre nem lehet következtetni belőlük (pl. *kénsav*); ezek félszisztematikus névnek tekinthetők. Szisztematikusnak akkor tekintenek egy nevet, ha „az általános szabályok ismerete alapján a névből fel lehet írni a vegyület sztöchiometriai képletét” (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016)⁹ – erre a második szint alkalmas. A harmadik szinten azt is beépítik az elnevezésbe, hogy milyen az anyag térbelisége, a negyedik szinten pedig már annyira egyedinek és pontosnak kell lennie a névnek, hogy egyetlen anyagnak csak egyetlen neve lehet – ez utóbbit a tárgymutatók készítésénél használják. Mindebből következik, hogy egy-egy vegyületnek több neve is lehet, amelyek különböző típusú és pontosságú információk megadására alkalmasak.

A kémiai nevezéktanok tartalmazzák a nevek létrehozásának szabályait, ez az ún. kémiai nyelvtan. Minden egyes nevezéktannak megvan a saját szabályrendszere a nevek létrehozására, vagyis a saját nyelvtana. Ennek következtében egy-egy elemnek többféle szabályos

⁸ https://mersz.hu/hivatkozas/m102szkn_chap01_level2_sec1.2.1 (2022. 09. 05.)

⁹ https://mersz.hu/hivatkozas/m102szkn_chap01_level1_sec1.4_p2#m102szkn_chap01_level1_sec1.4_p (2022. 09. 05.)

elnevezése is lehetséges, bár a sokféle név hátráltatja az egyértelmű azonosítást. A szerves kémiai példákban például három, széles körben alkalmazott nevezéktani rendszer van: az összetéti, a szubsztitúciós és az additív nevezéktan (részletesen I. FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016). Nézzünk erre néhány példát:

- Összetéti nevezéktan, amelyben a nevek csak az anyagok vagy a fajták összetételén alapulnak:
 - foszfor-triklorid: PCl_3
 - nátrium-klorid: NaCl
- Szubsztitúciós nevezéktan (főleg a szerves kémiában használt), amelyben a szabályok megadják az alkotórészek felsorolási sorrendjét és a kapcsolódási helyüket:
 - trikloro-foszfán: PCl_3
 - 1,1-difluoro-triszilán: $\text{SiH}_3\text{SiH}_2\text{SiHF}_2$
- Additív nevezéktan: „Ezeknek a rendszereknek a szabályai a ligandumnevekre, a ligandumnevek és a központi atomok nevének sorrendjére, a részecskékben a töltés vagy a pár nélküli elektronok helyének, az összetett ligandumok kapcsolódási pontjának, a térbeli kapcsolatok stb. jelölésére vonatkoznak” (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016).¹⁰
 - PCl_3 [triklorido-foszfór]
 - H_3SO_4^+ ($=[\text{SO}(\text{OH})_3]^+$) [trihidroxido-oxido-kén](1+)

A szerzők nemcsak a fő nevezéktani eljárásokat mutatják be, hanem azokat a szempontokat is, amelyeket figyelembe kell venni, mielőtt a névről döntenek, továbbá egy folyamatábrán mutatják be azt az algoritmust, amely a vegyületek és egyéb összetételek névadását segíti. A könyv végén táblázatosan foglalják össze az elemek nevét, vegyjelét és rendszámát, a végződéseket (pl. *-a*, *-án* *-anid*, *-anid*, *-anium*) a használati szabályaikkal együtt, a számnévi előtagokat, a geometriai és a szerkezetre utaló előtagokat stb. (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016).¹¹

SOMOGYI (2018: 13–15) részletesen osztályozza a kémiai elnevezések fajtáit. Az alábbi jelölési fajtákat különíti el egymástól:

1. Nyelvi jelölésmódok
 - 1.1. Tudományos elnevezések
 - 1.1.1. Betűk és számok kominációja, rövidítések, mozaikszavak
 - 1.1.2. Valódi értelemben vett nevek
 - szisztematikus nevek
 - triviális nevek
 - félszisztematikus nevek
 - speciális nevezékek
 - 1.2. Nem tudományos elnevezések
2. Nem nyelvi jelölésmódok
 - képletek

¹⁰ [https://mersz.hu/hivatkozas/m102szkn_chap01_level3_sec1.5.3.4_p2](https://mersz.hu/hivatkozas/m102szkn_chap01_level3_sec1.5.3.4_p2#m102szkn_chap01_level3_sec1.5.3.4_p2) (2022. 09. 05.)

¹¹ https://mersz.hu/hivatkozas/m102szkn_chap01_level3_sec1.5.3.5 (2022. 02. 23.)

- grafikai ábrázolások
- jegyzékekben alkalmazott számkódok
- a számítógépes feldolgozáznál alkalmazott kódrendszerek
- publikációkban megtalálható egyedi azonosítók

SOMOGYI (2018: 19–24) jól összefoglalja a névadás motivációja szerinti felosztást. Eszerint a szakirodalom (pl. MUNSBURG 1994) két fő nevezéktantípust különít el a kémiában: a szisztematikus nevezéktant és a triviális nevezéktant. A szisztematikus nevezéktan elsősorban az adott vegyület szerkezeti tulajdonságáról közvetít információt, „formáját tekintve meghatározott elő- és utótagokkal, a szóképzés és a szóalkotás eszközeivel”. A triviális nomenklatúra háttérét heterogénebb motivációs elemek adják, névadási motivációjuk gyakran érzékszervi (szín, szag, forma) vagy etimológiai. „Ez összefügg a vegyületek vizsgálatának történeti háttérével is: a triviális nomenklatúrát alkotó elnevezések sokkal jobban feltérképezhető etimológiával rendelkeznek, és mivel régóta a nyelv részei, ma is használják őket. A másik fontos szempont emellett a vegyületnevek ipari, kereskedelmi felhasználása, ahol a szisztematikus nevekkal szemben inkább a szakterületenként kialakult triviális neveket használják.”

A szisztematikus nevekre már mutattunk példát. A triviális nevekre példák a termék- és árunevek (pl. *citromsav*, *hangyasav*, *keserűső*), valamint a gyógyszerészetben elterjedt névrendszerek. Létrehozásuk során a vegyületnevekből általános neveket (szabadneveket) hoznak létre, amelyek a kereskedelmi-jogi folyamatok végén márkanevekké válhatnak. SOMOGYI (2008: 23) utóbbiak közül két példát említ, egyet a gyógyszeriparból, egyet a műanyaggyártásból:

- a *2-acetoxibenzoészav* általános neve az *acetilszalícilsav*, ez a fő hatóanyaga az *Aspirin* márkanevű gyógyszernek;
- a *polivinilklorid* általános kereskedelmi neve a *PVC*, amely a linóleumgyártók különböző termékeinél márkanevként jelenik meg.

3.2. A biológiai nomenklatúra. A biológiában a rendszertan (más néven taxonómia) az élőlények csoportosításával, kategorizálásával és elnevezésével foglalkozik. Nagy csoportjai a növényrendszertan (botanika) és az állatrendszertan (zoológia), valamint a gombák, a baktériumok és a vírusok rendszertana.

A növényrendszertan az élő és kihalt növényeket csoportosítja, az állatrendszertan pedig az állatokat. Számos tudós rendszerezte az élőlényeket különböző osztályokba, a legismertebb CARL LINNÉ nevezéktana a 18. századból, de ezt követően is több rendszert készítették. A hagyományos rendszertanban hierarchikus kategóriák követik egymást (taxonok): faj, nemzetség, család, rend, osztály, törzs, ország, domén. LINNÉ nyomán egy élőlény azonosításához a nemzetség és a faj nevét kell megadni. A fajoknak tehát tudományos (latin) nevük van, ezt hívják rendszertani névnek is. E nevek rendszerét kettős nevezéktannak (binomiális nomenklatúrának) hívják, a fajok neve kétagú. Az alfajok tudományos neve háromtagú: ilyenkor a második tag a fajra, a harmadik pedig az alfajra vonatkozik. A latin nevek alkotásakor alkalmazott kettős nevezéktan logikájának a magyar nyelvű fajnevekben való alkalmazása a zoológiai és növényteni szaknyelvi helyesírási szabályzatokban is fontos szempont. Lássunk néhány példát a szabályos latin és magyar fajnevekre (SIMON 2004): *Ursus arctos* – *barna medve*, *Turdus merula* – *fekete rigó*, *Falco tinnunculus* – *vörös*

vércse, *Ardea cinerea* – *szürke gém*. Olyan, hagyományos megnevezések is megmaradtak azonban, amelyek nem követik a kettős nevezéktan szabályait, pl. *tengelic*, *nyuszt*, *mókus*.

A ma általánosan használt filogenetikus (fejlődéstörténeti alapozású) rendszertanok alapját ugyanakkor a kládok képezik: ez az úgynevezett kládikus osztályozás. Az utóbbi években széles körűen elterjedt az APG (Angiosperm Phylogeny Group) növényteni osztályozási rendszere, melyet folyamatosan fejlesztenek.¹²

Példaként a filogenetikus osztályozások rendszerét ismertetjük BORHIDI (2016) bevezetése alapján (l. még a Növényzociológia Nemzetközi Nevezéktani Szabályzatát), aki felhívja a figyelmet arra, hogy a modern taxonómiában már a fajok sem az egyedekre, hanem a populációkra alapozottak. Mégis, „egyetlen növényi vagy állati egyed (individuum) elegendő lehet egy faj vagy faj alatti taxon érvényes leírásához. A nevezéktani típuspéldányok módszere az általános alapja a botanikai és a zoológiai nevezéktannak. A nevezéktani vagy nomenklatúrái típus (mint a névadó típus) rendszerint egy tartósított növényi vagy állati példány, vagy annak reprezentatív része (pl. egy fa vagy cserje virágos vagy termésses leveles hajtása). Ha több példány van, eldöntendő, hogy melyikük viseli tartósan és a legszorosabb értelemben azokat az ismérveket, bélyegeket, tulajdonságokat, amelyekre az alkalmazott név vonatkozik” (BORHIDI 2016).

A biológiában a névadás szabályait szabályzatok – más néven kódok, kódexek vagy törvénykönyvek – rögzítik. Ezek a következők:

- a Növényzociológia Nemzetközi Nevezéktani Szabályzata, NNNSz. (International Code of Phytosociological Nomenclature, ICPN),
- az Algák, Gombák és Növények Nemzetközi Nomenklatúrájának Szabályzata (International Code of Nomenclature for algae, fungi, and plants, ICN)
- Termesztett Növények Nevezéktanának Nemzetközi Szabályzata, TNNSz. (International Code of Nomenclature for the Cultivated Plants, ICNCP)
- a Zoológiai Nevezéktan Nemzetközi Szabályzata, ZNNSz. (International Code of Zoological Nomenclature, ICZN),
- a Baktériumok Nevezéktanának Nemzetközi Szabályzata, BNSz. (International Code of the Nomenclature of Bacteria, IBC),
- a Vírusok Osztályozásának és Nevezéktanának Nemzetközi Szabályzata, VNSz. (International Code Virus Classification and Nomenclature, ICV).

A Botanikai, Zoológiai és Baktérium Nevezéktan a jövőben feltehetően integrálódni fog a IUBS által szervezett BioCode-ba (BORHIDI 2016). A IUBS (International Union of the Biological Sciences) a biológiai tudományok legmagasabb nemzetközi szervezete, amelyben a világ országai tudományos akadémiáikkal képviseltetik magukat. A Magyar Tudományos Akadémia 1932 óta tagja a szervezetnek.¹³

A fitoszociológiai (más néven szüntaxonómiai) nevezéktan szabályzatát BORHIDI (2016) könyvének függeléke tartalmazza. A nevezéktan tartalmazza a definíciókat, alapelveket és szabályokat, és tárgyalja a helyes névadás, az érvényes közlés szabályait, továbbá az érvényes és érvénytelen neveket.

¹² <https://www.missouribotanicalgarden.org/plant-science/plant-science/resources.aspx>; <https://www.iaptglobal.org> (2022. 02. 23.)

¹³ <https://iubs.org> (2022. 09. 05.)

BORHIDI (2016) szerint a legfontosabb és az egyedüli objektív alapelv a IV. alapelv, a prioritás elve. E szerint a legrégebbi, a szabályoknak megfelelő, érvényesen publikált név a szabályos név. BORHIDI szerint a nevek csupán címkék, s mint ilyenek, sosem lehetnek tökéletesen találóak. Sokkal fontosabb, hogy pontosan tudjuk egy név jelentését, mint az, hogy olyat találjunk, amely minden szempontból jellemző. „A fitoszociológiai irodalom tanulmányozásakor feltűnik a szüntaxonómiai nevek tekintélyes száma, beleértve a számtalan szinonimát és homonimát, és gyakran szembesülünk következetlenségekkel, amikor ezeket a neveket bizonyos növénytársulásokra alkalmazzák. A nevezéktan stabilitása iránt sürgető igény nyilvánul meg, hogy elkerüljük a további zavarokat, és lehetővé váljék a szüntaxonómiai nevek könnyű és helyes használata az olyan alkalmazott vegetációökológusok számára is, amilyenek az erdészek, mezőgazdák és természetvédők. Ilyen stabilitás csak a nevezéktani szabályok általános elfogadása és egyöntetű használata révén érhető el.”¹⁴

BORHIDI számos példával illusztrálva, részletesen bemutatja a szüntaxonok képzésének szabályait. Ebből egyetlen példát emelünk ki: „1. *Centaureo nigrae-Arrhenatheretum* Oberdorfer 1957 (Süddeutsche Pflanzenges., Jena, p. 222), *Carici pilosae-Fagetum* Oberdorfer 1957 (l.c. p. 462), *Caricetum inflato-vesicariae* W. Koch 1926 (Jahrb. St. Gall. Naturwiss. Ges., 61/2: 63, különnyomat), *Luzulo-Fagion* Lohmeyer et Tüxen in Tüxen 1954 (Vegetatio, 5–6: 460), *Caricion canescenti-goodenowii* Nordhagen 1937 (Bergens Mus. Årbok, 1936, Naturvidensk. R., 7: 22), *Potametalia* W. Koch 1926 (l.c. p. 20), *Cakiletea maritimae* Tüxen et Preisig in Tüxen 1950 (Mitt. Flor.-soc. Arb.-Gem., N. F., 2: 99). *Aceri tatarici-Quercion* Zólyomi (Acta Bot. Acad. Sci. Hung. 3: 1957.) helyesen képzett nevek” (BORHIDI 2016).¹⁵

3.3. Az anatómiai nomenklatúra. Az orvosi terminológia alapja az anatómiai nomenklatúra (DONÁTH 2009). Az anatómiai nomenklatúra olyan elnevezésrendszer, amely az emberi test részeit, szerveit, anatómiai képleteit nemzetközileg elfogadottan latin (vagy görög) névvel jelöli. Történeti szempontból három jelentős anatómiai nomenklatúrát tartanak számon, ezek a következők: a bázeli *Nomina anatomica* (BNA., 1895) a jénai *Nomina anatomica* (JNA., 1935) és a párizsi *Nomina anatomica* (PNA., 1955).

Az International Federation of Associations of Anatomists (IFAA) szervezet anatómiai terminológiáért felelős szakbizottsága (FIPAT) a weboldalán az alábbi anatómiai terminológiai szabványokat sorolja fel:

- Terminologia Anatomica (Thieme, Stuttgart, 1998.; 2nd ed. 2019)
- Terminologia Histologica (Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 2008)
- Terminologia Embryologica (2nd ed., 2017, <https://FIPAT.library.dal.ca>)
- Terminologia Neuroanatomica (2017, <https://FIPAT.library.dal.ca>)

A honlapjuk szerint a FIPAT célja az IFAA-terminológiák (a nemzetközi szabványos humán anatómiai nomenklatúra) fenntartása, valamint a terminológiák használatának és hasznosságának növelése. A FIPAT küldetése, hogy az anatómiai terminológiát folyamatosan hozzáigazítsa a morfológiai tudományok fejlődéséhez, valamint az orvostudomány,

¹⁴ https://mersz.hu/hivatkozas/m30mn_Toc149628214_p1/#m30mn_Toc149628214_p1 (2022. 09. 05.)

¹⁵ https://mersz.hu/hivatkozas/m30mn_Toc149628220_p10/#m30mn_Toc149628220_p10 (2022. 09. 05.)

az orvosbiológiai tudományok és más egészségügyi szakmák igényeihez, továbbá elősegítse a terminológia helyes használatát e csoportok és a szervezet tagjai között.¹⁶

A Terminologia Anatomica (TA) nevű ágazati szabványt az FCAT (Federative Committee of Anatomical Terminology) nemzetközi szervezete 1998-ban készítette el. Ez a nemzetközi anatómiai nomenklatúrát közli latin nyelven, s tartalmazza az angol nyelvű megfelelőket és kódszámokat is. Ennek második változatát (TA2) 2019-ben dolgozták át, és 2020-ban hagyta jóvá az IFAA; e szervezet honlapján érhető el.¹⁷ E szerint a latin anatómiai nevek számítanak hivatalos névnek, a nemzeti nyelvekre történő fordítás során ezeket kell alapul venni. Ez a kiadott szabvány több részből áll; latinul, valamint brit és amerikai angol változatban tartalmazza a terminusokat. Első része az általános anatómiai terminusokat gyűjti össze (Anatomia generalis – General anatomy), ezek közül idézünk néhány példát: *Verticalis* – *Vertical* – *Vertical*; *Horizontalis* – *Horizontal* – *Horizontal*; *Dexter* – *Right* – *Right*; *Sinister* – *Left* – *Left*; *Cavitas cranii* – *Cranial cavity* – *Cranial cavity*; *Regio frontalis* – *Frontal region* – *Frontal region*.

VARGA és BARTA (2020) részletesen tárgyalják egy írásukban a nemzetközi és a magyar anatómiai terminológiával kapcsolatos főbb kérdéseket. Megfogalmazzák, hogy a magyar orvosi szaknyelvben az anatómiai struktúrák latin nevét használják, amit azzal magyaráznak, hogy „nincs elfogadott magyar anatómiai nevezéktanunk”, ezért „az orvosi egyetemek hallgatói csak a latin anatómiai neveket tanulják, a magyar neveket nem kell ismerniük” (VARGA–BARTA 2020: 193). A tanulmányukban több fontos problémára is felhívják a figyelmet: a leíró anatómia és a klinikum nyelvhasználata jelentősen eltér egymástól, a klinikai orvosi ágak számára fontos struktúráknak gyakran nincs nevük a leíró anatómiában, és a magyar nyelvű anatómiai terminológia hiánya az oktatásban is nehézségeket okoz; továbbá „a latin nomenklátúra is folyamatosan változik, állandó revízió és korrekció alatt van” (VARGA–BARTA 2020: 193). VARGA (2014), FOGARASI (2017) és LUDÁNYI–VARGA (2021) is rámutat, hogy a klinikai nyelvhasználatban egyre jobban terjed az angol nyelvű terminológia használata, ezzel együtt pedig az angol nyelvben gyakori betűszók alkalmazása. Különösen az újabban felfedezett betegségek és gyógyító eljárások kapcsán gyakori az angol nyelvű terminológia használata, mivel ezekben az esetekben már a latin nyelvű terminológia megalkotása sem történt meg.

Jól látszik, hogy az anatómia területén terminológiai jegyzékeket adnak ki, és nem saját nyelvtannal rendelkező rendszerről van szó. Ennek ellenére még a szabványok megnevezésében és címében is felváltva használják a *terminológia* és a *nomenklátúra* megjelöléseket.

3.4. Egyéb nomenklatúrák és terminológiák. Más szakterületeken is kialakítottak és használnak különböző glosszáriumokat, listákat, szójegyzékeket, melyekre gyakran felváltva használják a *nomenklátúra*, *taxonómia* és *terminológia* megjelöléseket.

A földrajztudományban a földfelszíni alakulatok megjelölésekor alkalmazott elnevezések kapcsán MÁRTON MÁTYÁS arra hívja fel a figyelmet, hogy a képződmények földrajzi jellegét meghatározó *sakkifejezések (terminológia)* és a *földrajzi köznevek (nomenklátúra)* használatában ma is sok ellentmondás figyelhető meg (2012: 185–190). MÁRTON a földrajztudományok, azon belül is a térképészet művelői számára a tengerfenék-domborzati képződmények

¹⁶ <https://ifaa.net/committees/anatomical-terminology-fipat> (2022. 02. 23.)

¹⁷ FIPAT, Terminologia Anatomica (2nd ed. <https://FIPAT.library.dal.ca>), Federative International Programme for Anatomical Terminology (2019, <https://fipat.library.dal.ca/TA2>). (2022. 09. 05.)

vonatkozásában egységes nevezérendszeret alkotott meg azáltal, hogy a szakirodalomban kialakult földrajzi fogalmak, szakkifejezések (terminológia) és a földrajzi nevekben jelentkező köznévi utótagok (nómenklatúra) összhangját megteremtette (1991). A Nemzetközi Hidrográfiai Szervezet (International Hydrographic Organization, IHO) és a Kormányközi Oceanográfiai Bizottság (Intergovernmental Oceanographic Commission, IOC) 2003-ban MÁRTON MÁTYÁS és DUTKÓ ANDRÁS ÁKOS szerkesztésében, *Standardization of Undersea Feature Names* (Tengerfenék-domborzati képződmények neveinek egységesítése) címen nemzetközi használatra szánt dokumentumot fogadott el és tett közzé, amely a témakör kapcsán irányelveket, a névadási eljárás lépéseinek leírásával névjavaslati űrlapot és terminológiajegyzéket tartalmaz (kétnyelvű, angol–magyar változatát l. MÁRTON 2012: 280–318).

A földrajzi szakkifejezések és a földrajzi köznevek ilyen jellegű harmonizációja ugyanakkor nem minden földfelszíni alakulat kapcsán van jelen. A földrajzi köznevek jelentését, használatát egy adott nyelven belül emellett erősen befolyásolja a jelölt földfelszíni részlet jellege, a tájban jelenlévő alakulatoknak a névadók számára megragadható viszonya. A földrajzi köznévi nómenklatúra egy része ezért nyelvspecifikusnak tekinthető, ami számos nehézséghez vezet például az összetett földrajzi nevek fordításakor. A magyar földrajzi nevek angol nyelvű megfelelőinek egységes rögzítését GERCSÁK GÁBOR több írásában is szorgalmazza (pl. 2007, 2015, 2020). Jelenleg a magyarországi földrajzi alakulatokra jellemzően többféleképpen hivatkoznak angol nyelvű szövegekben, térképeken. Ezek között a megnevezések között akadnak olyan névformák is, amelyek teljesen idegenek, nehezen értelmezhetőek az angol (anya)nyelvű célközönség számára, mivel földrajzi köznévi összetevőjük eredeti angol helynevekben nem jelentkezik, hanem egyfajta tükörfordítás eredményeként született meg a magyar név utótagja alapján; pl. *Transdanubian Central Range*, *Transdanubian Mid-Mountains* a Dunántúli-középhegység kapcsán (a példákat l. GERCSÁK 2015: 77). A földrajzi nevek fordítása esetén az ekvivalencia sikeres kialakítása szempontjából fontos figyelembe venni a forrás- és a célnyelv földrajzinév-adásának elveiben, az alkalmazott földrajzi köznévi nómenklatúrában és a két nyelv helyneveinek nyelvi szerkezetében, helyesírásában fennálló különbségeket.

A kereskedelmi terminológia (elterjedt nevén *kereskedelmi nómenklatúra*) az áruosztályokat érintő, a vámszabályozásban és a statisztikában érintett kombinált nómenklatúra. Mivel itt nincsenek olyan kötött névképzési szabályok, mint a természettudományokban, ezt pontosabb *terminológia*-nak nevezni.

A külkereskedelmi terminológia a gazdasági szakterület egy aldoménje, amelyet nemzetközi gazdasági jelentősége miatt a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara szabályoz. A külkereskedelmi terminológiát *külkereskedelmi szokványok*-nak hívják. Az „INCOTERMS (International Commercial Terms, magyarul Nemzetközi Kereskedelmi Feltételek) a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara (ICC) által meghatározott szokványgyűjtemény, amely az adásvételi szerződés teljesítése során, az áruszállítással kapcsolatos költség- és kockázatviselés (paritás) eladó és vevő közötti megosztását szabályozza” (CONSTANTINOVITS–VLADÁR 2013: 87). Az Incoterms rendszeresen megújul; a legutóbbi átdolgozása 2019-ben történt, és Incoterms2020 néven érhető el 29 nyelven (a szabványoktól és a jogszabályoktól eltérően azonban az előző verziói sem évülnek el). Az Incotermsben található terminusok univerzális jelentéssel bírnak a vásárlók és az eladók számára szerte a világon.¹⁸ A dokumentum bevezetőjében felsorolják a legfontosabbakat:

¹⁸ <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-2020> (2022. 09. 05.)

- a multimodális szokványokat: EXW | Ex Works; FCA | Free Carrier; CPT | Carriage Paid To; CIP | Carriage and Insurance Paid To; DAP | Delivered at Place; DPU | Delivered at Place Unloaded; DDP | Delivered Duty Paid
- és a vízi szokványokat: FAS | Free Alongside Ship; FOB | Free On Board; CFR | Cost and Freight; CIF | Cost Insurance and Freight.¹⁹

A weboldalon arra is felhívják a figyelmet, hogy a szokványok (a terminusjegyzék) használata önmagában nem elegendő, szükséges mellette az Incoterms szabálykönyv (Incoterms rules) használata is.

4. A terminológiai megközelítés. A terminológia és a nómenklatúra megkülönböztetésének szükségessége már a nyelvújítás idején felvetődött. KOVALOVSKY így fogalmazta meg a két terület jellemzőit: „A természettudományok műnyelvének leglényegesebb közös sajáttsága az, hogy a legfontosabb tudományágakban (állattan, növénytan, vegytan, ásványtan, földtan, kristálytan, kisebb mértékben az orvostudomány stb.) külön kell választanunk az általános szakmai fogalmak, jelenségek, jellemző vonások, ismertető jegyek, alkotórészek stb. megnevezésére használt többé-kevésbé zárt ún. terminológiát és az egyes tudományszakok sajátos tárgyainak, ezek fajainak, csoportjainak megnevezésére, rendszerbe foglalására való ún. nómenklatúrát, amely új fajok keletkezésével, felfedezésével, keveredés, kombináció, összetétel folytán egyre bővíülhet (főleg az állat- és növénytanban és a kémiában). E kettősség összekeverése okozta a legtöbb zavart, vitát és nehézséget a műnyelvek kialakulása során. A tudós latin nyelvből való kibontakozáskor a nemzeti nyelven újjászülető tudományok ugyanis aránylag könnyen megalkothatták saját, nemzeti terminológiájukat, a szükséges kifejezéseknek aránylag nem nagy számát, a köznyelv alapján. A nómenklatúra teljessége azonban óriási tömegű új név teremtését, valósággal kitalálását tenné szükségessé.” (KOVALOVSKY 1955: 302–303.) Ebből is látszik, hogy a lényeges megkülönböztető jegy az, hogy a terminusok általános fogalmakat jelölnek meg, a nevek pedig egyedeket.

A terminológia, a nómenklatúra és a névtudomány kapcsolatáról szólva FÓRIS (2020: 28–31) is azt emeli ki, hogy a terminusok általános fogalmakat jelölnek, a nevek pedig egyedeket; hogy a természettudományos szakterületekhez sorolt nómenklatúrát a névkutatók el szokták választani a nyelvtudományhoz sorolt névtudománytól, és külön diszciplínának tekintik őket; és hogy a nómenek szabványosítását és harmonizációját nemzetközi szervezetek végzik.

Nézzük meg a nemrégiben megújított, a terminológiai munkára és kutatásra vonatkozó, ISO 1087:2019 Terminology work and terminology science – Vocabulary című szabványban megadott definíciókat és néhány példát:

- A terminus (term) egy általános fogalmat reprezentál. Pl. *laser printer* (lézernyomtató), *planet* (bolygó), *pacemaker* (szívrítmus-szabályozó), *chemical compound* (kémiiai vegyület), *Influenza A virus* (Influenza A vírus).
- A tulajdonnév (proper name) egy egyedi fogalmat reprezentál. Pl. *International Organization for Standardization* (Nemzetközi Szabványügyi Szervezet), *British Isles* (Brit-szigetek), *United Nations* (Egyesült Nemzetek Szervezete).

¹⁹ <https://iccwbo.org/resources-for-business/incoterms-rules/incoterms-2020> (2022. 09. 05.)

- A nomenklatura (nomenclature) olyan terminológiai erőforrás, amelyet előre meghatározott elnevezési szabályok alapján rendszerszerűen építenek fel, jellemzően a biológia, az orvostudományok, a fizika és a kémia területén. Pl. International Code of Virus Classification and Nomenclature (A vírusok osztályozásának és nomenklatúrájának nemzetközi kódexe).

A két évtizeddel korábban kiadott Glossary of terms used in terminology (DE BESSÉ et al. 1997) szójegyzékben foglaltak alapján:

- A *terminus* (term) egy vagy több szóból álló lexikai egység, amely egy doménen belül egy fogalmat reprezentál.
- A *tulajdonnév* (proper noun/name) egy fogalmat nem reprezentáló egyedi tárgy megnevezése.
- A *nomenklatura* (nomenclature) olyan kifejezések halmaza, amelyeket szorosan strukturált fogalmi kapcsolatok kötnek össze, és amelyeket a terminusok osztályozására és elnevezésére vonatkozó szisztematikus szabályok szerint alakítanak ki. *Taxonómia*-ként (taxonomy) is szokták emlegetni.

A terminus és a nomenklatura meghatározása mindkét anyagban hasonló. A legnagyobb különbség a két szójegyzékben adott meghatározások között az, hogy míg az 1997-es szójegyzék a tulajdonneveket nem tekinti fogalmat reprezentáló nyelvi egységnek, addig a 2019-es szabványban a tulajdonneveket egyedi fogalmat reprezentáló nyelvi egységként definiálják. A tulajdonnév névtudományi megközelítése ugyanakkor – mint fent láttuk – nem a tulajdonnevek reprezentáló funkcióját állítja középpontba, s a tulajdonnév mint nyelvi egység jelentését jellemzően nem szűkíti le a denotációra (megjelölésre).

A terminológia területén nincs részletekbe menően kidolgozott elméleti keret vagy módszertan arra vonatkozóan, milyen módon lehet elkülöníteni az általános fogalmakat reprezentáló terminusokat és az egyedi fogalmakat reprezentáló tulajdonneveket, illetve a természettudományos nomenklatúrát. A terminológiai szakirodalomban, illetve a terminológiamenedzsmentben általában nem tesznek éles különbséget a terminológia, a nomenklatura és a tulajdonnevek között, gyakorlati szempontból (pl. terminológiai glosszáriumok, szótárak, adatbázisok készítése során) általában a terminológia részhalmazaként kezelik a neveket. Ez azért is célszerű, mert külön szabályzat alá eső nomenklatúrája csak néhány tudományterületnek van; az egyes szakterületek terminológiája emiatt inkább a terminusok kezelésére összpontosít. A különböző szakterületekhez tartozó tulajdonnevek is besorolhatók a terminusok halmazába, legalábbis a terminológiai munka szempontjából. A nomenek (nevek) elsődlegesen denotátumokat, konkrét objektumokat jelölnek; a terminusok pedig absztrakt entitásokat, általános fogalmakat jelölnek.²⁰

²⁰ A Magyar Orvosi Nyelv című folyóiratban Szeljegyzet egy tudományos rendezvény meghívójára címmel (BÓSZÉ szerk. 2018) jelent meg egy vita, amely részben a *terminológia és nomenklatura* mint nyelvtudományi terminusok jelentéséről szólt, részben arról, hogy miként lehetne és érdemes volna-e „magyarítani” ezeket az egyébként bevett terminusokat. A „magyarítás” mint feladat többnyire a nyelvvelő jellegű megközelítés sajátossága, amely elsősorban arra összpontosít, hogy az „idegen szavak” helyett találjunk új magyar megfelelőket vagy „alkossunk” új szavakat. Terminológiai szempontból ez a szinonimák számának növelését jelenti, a terminológiai sokféleség pedig megnehezíti a fogalmak azonosíthatóságát.

Míg a szabványosítási tevékenység során a terminológia esetében elsősorban a definíciók és a nyelvi jelölők (maguk a terminusok) egységesítése és azok valamilyen glosszárium, lista vagy adatbázis formájában történő közreadása a gyakorlat, addig a nómenklatúra esetén inkább általános alapelveket, szabályokat, iránymutatásokat határoznak meg (lásd nevezéktani szabályzatok).

A nyelvi közvetítésben, a fordításban a fordítók általában a terminusok fordításáról beszélnek; a terminológiai szakirodalom azonban arra hívja fel a figyelmet, hogy a fordítás során mind a fordítóknak, mind a terminológusoknak arra kell törekedniük, hogy a terminusokat eredeti szakmai szövegekben keressék meg, vagyis nem fordításról, hanem behelyettesítésről van szó (CABRÉ CASTELLVÍ 1999, ZAUBERGA 2005). Ugyanerre hívják fel a figyelmet újabban a nevek „fordításával” kapcsolatban: nem fordítani, hanem behelyettesíteni kell őket a már létező célnyelvi verzióval (vö. SLÍZ 2019).

5. Helyesírási kérdések: szabályzatok és szótárak. A normatív nyelvi szabályozáshoz tartozik a helyesírás, melynek kodifikálása és kezelése a 19. század óta a Magyar Tudományos Akadémia feladata. A magyar nyelvben a köznyelvi és a szaknyelvi helyesírás kérdéseit alapvetően a magyar helyesírási szabályzat határozza meg, ezen felül tanácsadó kézikönyvek, szótárak támogatják a szakemberek munkáját. (A nómenklatúrák létrehozásának nyelvtani szabályzatát az egyes tudományterületek határozzák meg, vö. 3.) A magyar helyesírási rendszer fontos kézikönyvei a szaknyelvi helyesírási szabályozások, különösen a szaknyelvi helyesírási szótárak. A szaknyelvi helyesírás-szabályozás összetett terminológiastratégiai folyamat, amelynek megvalósítása az egyes szakterületek szakemberei és nyelvész szakemberek együttműködésében lehetséges. A magyar szaknyelvek helyesírási szabályozásáról és a szaknyelvi helyesírási szótárakról LUDÁNYI (2021) összefoglaló tanulmányt írt, melyben számos gyakorlati példát mutat be a szaknyelvek tipikus helyesírási problémáiról; fontos információk találhatóak továbbá LACZKÓ (2018) és MÁRTONFI (2018) munkáiban.

A szaknyelvi helyesírás állapotáért és a segédanyagok (pl. szaknyelvi helyesírási szótárak) elkészítésért korábban a Magyar Tudományos Akadémia osztályai feleltek. Az MTA Kémiai Tudományok Osztályának például volt Nevezéktani Bizottsága, amelyet 1960-ban hoztak létre Erdey-Grúz Tibor akadémikus vezetésével a magyar nevezéktani szabályok kidolgozása céljából, de ennek munkája az első nevezéktani és helyesírási szabályzat megjelenésével lezárult (FODORNÉ CSÁNYI – FÁBIÁN 1982). Jelenleg a Magyar Nyelvi Osztályközi Állandó Bizottság²¹ felel a nómenklatúraszabályok átültetéséért, a szaknyelvi helyesírás szabályozásáért, valamint a szabályzatok és kézikönyvek elkészítéséért. Például a kémia területén a nevezéktani munkálatokkal egy időben ki kellett dolgozni a magyar kémiai helyesírás szabályait is, amelyeknek összhangban kellett lenniük a magyar helyesírás általános elveivel. Nézzünk néhány konkrét példát erről a területről: magyar köznyelvi szókincs, pl. *vas*; idegen szavak átírása a kiejtésük szerinti írásmód alapján, pl. *chemia* ~ *kémia*, *oxygen* ~ *oxigén*, *hydrogen* ~ *hidrogén*; vegyületnevek írása (külön vagy kötőjellel); prefixumok írásmódja (FODORNÉ CSÁNYI et al. 2016).

LACZKÓ (2018: 138) álláspontja szerint a szaknyelvi helyesírás szabályozására kétféle megoldás lehetséges: „Ha egy szakterület olyan **terminológiával** rendelkezik, amely az írásgyakorlatban nem tér el az alapvető szabályoktól, tehát ugyanazok a nyelvi tényezők

²¹ https://mta.hu/xi-osztaly/allando-bizottsagok-105554#magyar_nyelvi_osztalykozi_allando_bizottsag (2022. 09. 05.)

alakítják, csak jellegzetes speciális vonásokat mutat (például ilyen az orvosi nyelvben a latinos vagy a magyaros írásmód kérdése [...]), akkor alapvetően elég, ha a terminológiát szaknyelvi helyesírási szótárak tartalmazzák, külön szabályzatra nincsen szükség. Akkor azonban, ha egy szakma **nómenklatúrával** rendelkezik, azaz a terminusok leírásában nem a köznyelvi szabályok az irányadók, akkor szükség van külön szabályzat kidolgozására is. Jellegzetesen ilyen a kémia szaknyelve, az állattrendszertan, a növényrendszertan vagy a földrajzi nevek írása...” A nómenklatúrával és terminológiával is rendelkező szakterületek számára tehát helyesírási kézikönyv és szótár létrehozása is szükséges, míg a csak terminológiával rendelkező szakterületeken elegendő a helyesírási szótár létrehozása. Önálló szabályzata van a földrajzi nevek helyesírásának is (FÁBIÁN–FÖLDI–HÖNYI 1998/2013).

6. Összegzés. Szemantikai-pragmatikai szempontból a tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok egymással hasonló és egymástól eltérő jegyeket egyaránt mutatnak. Mindhárom kategóriában azonosításra szolgáló elemeket találunk, melyeknek a jelentésszerkezetében domináns szerepet kap a denotáció, azaz a (meg)jelölés. A tulajdonnevek az adott kultúrában jellemzően egyedi megjelöléssel illetett valós vagy fiktív entitásokat azonosítják; a nomenek konkrét, létező anyagokat, dolgokat, objektumokat, élőlényeket jelölnek meg úgy, hogy egyúttal azoknak egy adott struktúrában elfoglalt helye is nyilvánvalóvá válik; a terminusok pedig leginkább absztrakt entitásokat, általános fogalmakat jelölnek meg, egyértelműsége törekedve. A (meg)jelölt entitásokra a tulajdonnevek és a nomenek esetében denotatúmként is hivatkoznak a szakirodalomban, míg a terminusokról sokan azt tartják, hogy fogalmakat (concept) azonosítanak.

A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok jelentésszerkezetében fontos összetevő továbbá a motiváció és az információ is. A motivációt illetően mindhárom típusú kifejezés kapcsán kimutatható, hogy – legalábbis a megnevezés keletkezésekor – jelen van a jelölt valamely (illetve néhány) jellemző jegyének a feltüntetése való törekvés. Ezzel áll összefüggésben például az ún. elhomályosult motivációnak, azaz a névadás egykori indokának a felderítésére való törekvés a névtörténeti kutatásokban; az élőlények evolúciós rokonsági viszonyait tükröző rendszertani elnevezések (rendszertani nevek) alkalmazása a biológiában; a „kifejező”-nek tekintett terminusok preferálása a szaknyelvekben. Ezenkívül mindhárom típusú kifejezés nyújt további, járulékos információkat is a jelölről. Így például a tulajdonnév az adott nyelv megfelelő névfajtáját többé vagy kevésbé ismerők számára alaposabb, illetve felületesebb tájékoztatást ad a névviselő bizonyos sajátosságairól (pl. a jelölt entitás típusa, kronológiai és egyes szociokulturális jellemzői); a kettős nevezéktan szabályai alapján létrehozott tudományos név informál az adott faj rendszertani helyéről; a terminus jelentését az alkotóelemei által közvetített információhalmaz és a jelölt fogalom tulajdonságai alapján dolgozzuk ki.

A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok jelentésszerkezetében kevésbé erőteljes összetevőként van jelen az etimológiai jelentés, a konnotáció és a név-, illetve szóhangulat. Utóbbi a tulajdonnevek esetében kerülhet leginkább előtérbe, például hangzasesztétikai alapon vagy a közszoói jelentés miatt egyes neveket hajlamosak vagyunk „kellemes”-nek, másokat „kellemetlen”-nek stb. ítélni. A terminusalkotás során a szakirodalom szerint semleges vagy pozitív konnotációjú kifejezések alkalmazására célszerű törekedni, az ilyen terminusokat ugyanis könnyebben fogadják el és veszik használatba a szakemberek. Emellett a terminusok erős logikai kapcsolataik révén azokat a terminológiai részrendszereket is felidézük, amelyeknek az elemei. Az etimológiai jelentés a nomenek kapcsán válhat

a jelentésszerkezet szembetűnő összetevőjévé: így például a kettős nevezéktan latin vagy latinósított ógörög, ritkábban más nyelvi eredetű kifejezéseinek értelmezésében a klasszikus nyelvek ismerete minden bizonnyal sokat segít.

A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok a fordítás szempontjából is hasonlóan viselkednek: esettől függ, hogy (közel) változatlan átvétellel (pl. ang. *London* > m. *London*, ang. *exonym* > m. *exonima*), célnyelvi megfeleltetés során (behelyettesítéssel, pl. ném. *Wien* > m. *Bécs*, ang. *generic term* > m. *földrajzi köznévi*), modifikációval (nagyobb mértékű változtatások árán, pl. ol. *il Po* > m. *Pó folyó*, ang. *vowel marker* > m. *magánhangzó-jelölő kiegészítő írásjegy*) vagy tényleges fordítás révén (pl. ang. *Great Lakes* > m. *Nagy-tavak*, ang. *multiscriptual map* > m. *több írásrendszerű térkép*) ültethetők-e át legeredményesebben egyik nyelvből a másikba; a megfelelő eljárás kiválasztása egyedi mérlegelést kíván meg a fordító részéről.²²

Bizonyos szemantikai-pragmatikai jegyek a tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok kategóriája közül kettő esetében tekinthetők jellemzőnek, a harmadik kategória kapcsán marginálisan jelentkeznek, vagy egyáltalán nem számolhatunk velük. Így a tulajdonnevek és a nomenek közös jegye, hogy a jelölt tekintetében egyértelműség elérésére törek-szenek, vonatkoztathatóságuk az adott kontextusban egyedi. A nomenek és a terminusok tudás(elemeke)t kódolnak, ismeretek rendszerezésére szolgálnak; egy-egy struktúrán belül pontosan meghatározott helyet foglalnak el, s ez összefüggésben áll sajátos jelentésükkel. A nomenek és a terminusok állományát, explicit módon rögzített jelentésüket nemzetközi testületek tartják számon és gondozzák szabványosító és harmonizációs törekvések mentén. A nomenek és a terminusok a szakmai nyelvhasználat elemei; a szakmai közösség elismeri, rögzíti, terjeszti őket a szakmai kommunikáció során. A tulajdonnevek és a terminusok erősen (szak)nyelv- és kultúrafüggő nyelvi egységek, a nomenek pedig eredendően és elsősorban nemzetközi használatra szánt kifejezések, ez utóbbiak létrehozásának szabályait külön nyelvtani szabályzatokban rögzítik.

A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok ugyanakkor csak rájuk jellemző szemantikai-pragmatikai jegyekkel is bírnak. Ilyen elkülönítő jellemző a nomenek esetében, hogy azok előre meghatározott elemek és szabályok alapján létrehozott, „szabványos” típusú, „mesterséges” keletkezésű kifejezések, amelyek a fizikai valóság egyfajta „leképezését” szolgálják. A terminusok ezzel szemben a nyelvek általánosan használt elemeiből és szabályai alapján létrejött, „természetes” típusú, jellemzően „spontán” keletkezésű kifejezések, amelyek alapvetően a tudástárolást és -közvetítést szolgálják, s főként absztrakt fogalmakat jelölnek. A tulajdonnevek a nyelvek általánosan használt elemeinek szűkített készletéből, részben sajátos szabályok alapján kialakult „természetes” vagy „mesterséges” keletkezésű kifejezések, melyek az egyedítést szolgálják. A tulajdonnevek nyelvi univerzálék, s használatuknak szociokulturális és lélektani összetevői is vannak.

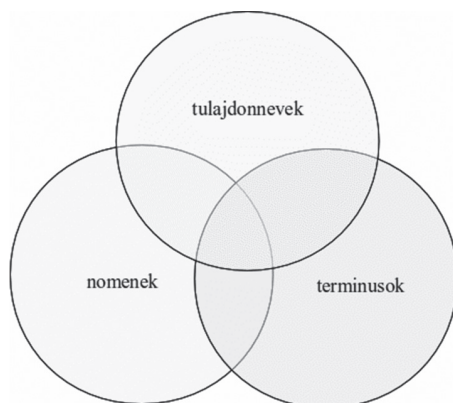
A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok elkülönülnek szófaji szempontból is. A tulajdonnevek a hagyományos szófaji felosztás szerint főnévi értékű elemek, vannak köztük szavak, szókapcsolatok, frazémák és mondatok is. A terminusok szófajukat tekintve lehetnek főnevek, igék, melléknevek, határozószók, valamint főnévi, igei, melléknévi, határozói szerkezetek, továbbá morfológiailag heterogén összetételű elemek is. (A terminusok között

²² Az egyes fordítási eljárásokat illusztráló második példa forrása az UNGEGN (United Nations Group of Experts on Geographical Names) által kiadott Glossary of Terms for the Standardization of Geographical Names (Revised) című szójegyzék magyar változata (I. BÖLSKEI-FARKAS-SLIZ szerk. 2017: 125–189).

– mint ismeretes – nagy számban vannak egyébként a nem nyelvi elemek is.) A nomenek egy részét (így például a latin nyelvű tudományos neveket a biológiában) tulajdonnévként kezelik a nevezéktanban, más részükre (így például a magyar nyelvű tudományos nevekre a biológiában) köznévként tekintenek.

A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok kategóriájának egymáshoz való viszonyát az 1. ábra szemlélteti:

1. ábra: A tulajdonnevek, a nomenek és a terminusok viszonya

A névtudomány, a nevezéktan és a terminológia tehát olyan tudományterületek, amelyek kisebb részben ugyan átfedik egymást, nagyobb részben azonban önálló kutatási kérdéseket vetnek fel, továbbá rendelkeznek saját munkamódszerrel és feladatkörrel. Az átfedés annak köszönhető, hogy a vizsgálati elemek egy része közös, ugyanakkor a megközelítés szempontjai és a feldolgozás módszerei eltérőek, s ezek jelentős mértékben elkülönítik egymástól a három diszciplínát. A névtudomány a tulajdonneveket elsősorban nyelvi szempontok alapján vizsgálja, multidiszciplináris kontextusban, az enciklopédikus ismeretek tükröződésére való tekintettel is. A nevezéktan a tudományos neveket vonatkozásuk viszonylatában értékeli, a természettudományi szempontból fontos összefüggések kiemelésére törekedve. A terminológia érdeklődési körébe pedig beletartoznak az eleve terminusnak ítélt tudományos nevek, függetlenül attól, hogy azok tulajdonnevek-e vagy sem, valamint a tulajdonnevek közül azok, amelyek egy adott (tudomány)terület perspektívájából terminusnak tekinthetők; ezeket pedig nyelvi, ismeretelméleti és ontológiai szempontok mentén rendszerezi.

Hivatkozott irodalom

- AkH.¹² = *A magyar helyesírás szabályai*. Tizenkettedik kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2015.
- BARABÁS ANDRÁS – KÁLMÁN C. GYÖRGY – NÁDASDY ÁDÁM 1977. Van-e a magyarban tulajdonnév? *Nyelvtudományi Közlemények* 79: 135–155.
- DE BESSÉ, BRUNO – NKWENTI-AZEH, BLAISE – SAGER, JUAN C. 1997. Glossary of terms used in terminology. *Terminology* 4: 117–156. <https://doi.org/10.1075/term.4.1.08bes>

- BORHIDI ATTILA 2016. *Magyarország növénytársulásai*. Akadémiai Kiadó, Budapest. https://mersz.hu/dokumentum/m30mn_1 (2022. 09. 05.)
- BÖLCSKEI ANDREA – FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk. 2017. *Magyar és nemzetközi névtani terminológia / Hungarian and International Onomastic Terminology*. International Council of Onomastic Sciences – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Uppsala–Budapest. <https://doi.org/10.26546/5061110>
- BŐSZE PÉTER szerk. 2018. Szélgjegyzet egy tudományos rendezvény meghívójára. (Hozzászólások, vita.) In: Uő, Ez is az is. *Magyar Orvosi Nyelv* 18/2: 82–93.
- CABRÉ CASTELLVÍ, MARIA TERESA 1999. *Terminology. Theory, Methods and Applications*. Terminology and Lexicography Research and Practice 1. John Benjamins, Amsterdam–Philadelphia. <https://doi.org/10.1075/tlrp.1>
- CONSTANTINOVITS MILÁN – VLADÁR ZSUZSA 2013. A terminológia rendszerező elvének változása az INCOTERMS tükrében. *Magyar Terminológia* 6: 84–96. <https://doi.org/10.1556/materm.6.2013.1.4>
- DONÁTH TIBOR 2009. Az anatómiai nyelv mint az orvostudomány alapja. In: BŐSZE PÉTER szerk., *A magyar orvosi nyelv tankönyve*. Medicina, Budapest. 287–295.
- FÁBIÁN PÁL – FÖLDI ERVIN – HÖNYI EDE 1998/2013. *A földrajzi nevek helyesírása*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- FODORNÉ CSÁNYI PIROSKA – FÁBIÁN PÁL 1982. A kémiai elnevezés és helyesírás. *Magyar Nyelvőr* 106: 410–418.
- FODORNÉ CSÁNYI PIROSKA – HORÁNYI GYÖRGY – KISS TAMÁS – SIMÁNDI LÁSZLÓ 2016. *Szervetlen kémiai nevezéktan*. Digitális kiadás. Akadémiai Kiadó, Budapest. <https://mersz.hu/fodorne-horanyi-kiss-simandi-szervetlen-kemiai-nevezektan> (2022. 09. 05.)
- FOGARASI KATALIN 2017. A kórboncolási jegyzőkönyv terminológiájának sajátosságai és XXI. századi kihívásai. In: BOCS ZSUSZANNA – BESZNYÁK RITA szerk., *Porta Lingua – 2017*. SZOKOE, Budapest. 95–108.
- FÓRIS ÁGOTA 2020. *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat*. Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- FREGE, GOTTLÖB 1980. Jelentés és jelölet. In: Uő, *Logika, szemantika, matematika*. Szerk. RUZSA IMRE. Gondolat, Budapest.
- GERCSÁK GÁBOR 2007. Magyar tájnevek angol fordítása. In: FÓRIS ÁGOTA – TÓTH SZERGEJ szerk., *Ezerarcú lexikon*. Terminologia et Corpora – Supplementum 2. Berzsenyi Dániel Főiskola, Szombathely. 100–110.
- GERCSÁK GÁBOR 2015. Magyar tőnevek angol fordítása. *Névtani Értesítő* 37: 77–81.
- GERCSÁK GÁBOR 2020. Hogyan hivatkoznak angolul földrajzi neveinkre? In: NYOMÁRKAY ISTVÁN – NAGY SÁNDOR ISTVÁN szerk., *Etimológia és jelentésfejlődés*. MTA Modern Filológiai Társaság, Budapest. 48–62.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1926. *Jelentéstan*. Danubia, Pécs.
- HAJDÚ MIHÁLY 2003. *Általános és magyar névtan. Személynevek*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HOFFMANN ISTVÁN 2014. Név és jelentés. In: BAUKO JÁNOS – BENOVSZKY KRISZTIÁN szerk., *A nevek szemiotikája*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara – Magyar Szemiotikai Társaság, Nyitra–Budapest. 5–21.
- HOFFMANN ISTVÁN – RÁCZ ANITA – TÓTH VALÉRIA 2018. *Régi magyar helynévadás. A korai ómagyar kor helynevei mint a magyar nyelvtörténet forrásai*. Gondolat Kiadó, Budapest.
- ISO 1087:2019. *Terminology work and terminology science – Vocabulary*. <https://www.iso.org/standard/62330.html>
- KIEFER FERENC 2007². *Jelentéselmélet*. Corvina Kiadó, Budapest.

- KOVALOVSKY MIKLÓS 1955. Tudományos nyelvünk alakulása. In: PAIS DEZSÓ szerk., *Nyelvünk a reformkorban*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 227–312.
- KRIPKE, SAUL A. 1997. Névodás és szükségszerűség. *Helikon* 1997: 410–425.
- LACZKÓ KRISZTINA 2018. Körkép a magyar helyesírásról – áttekintés a 12. kiadás után. *Magyar Nyelvőr* 142: 137–149.
- LANGACKER, RONALD W. 2008. *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford University Press, Oxford.
- VAN LANGENDONCK, WILLY 2007. *Theory and Typology of Proper Names*. Mouton de Gruyter, Berlin – New York.
- LUDÁNYI ZSÓFIA – VARGA ÉVA KATALIN 2021. A szemészeti dokumentáció jellegzetességei. In: FÓRIS ÁGOTA – BÖLCSKEI ANDREA szerk., *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti vonatkozások*. KRE–L'Harmattan, Budapest. 327–360.
- LUDÁNYI ZSÓFIA 2021. A szaknyelvek helyesírásának szabályozásáról. Elmélet, gyakorlat, dilemmák. In: FÓRIS ÁGOTA – BÖLCSKEI ANDREA szerk., *Tartalomfejlesztés és dokumentáció. Nyelvészeti kutatások*. KRE–L'Harmattan, Budapest, 147–174.
- MÁRTON MÁTYÁS 1991. *Tengervízzel fedett felszínek ábrázolása kisméretarányú térképeken*. Kandidátusi értekezés. ELTE, Budapest.
- MÁRTON MÁTYÁS 2012. *A Világtenger kartográfus szemmel*. ELTE Informatikai Kar Térképtudományi és Geoinformatikai Tanszék, Budapest.
- MÁRTONFI ATTILA 2018. Tájékoztató bibliográfia „A helyesírás kézikönyvei” témában. *Magyar Nyelvőr* 142: 230–234.
- MUNSBURG, KLAUS 1994. *Mündliche Fachkommunikation. Das Beispiel Chemie*. Gunter Narr Verlag, Tübingen.
- RUSSELL, BERTRAND 1991. *A filozófia alapproblémái*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- SEBESTYÉN ÁRPÁD 1970. A tulajdonnevek jelentéstanához. In: KÁZMÉR MIKLÓS – VÉGH JÓZSEF szerk., *Névtudományi előadások. II. névtudományi konferencia. Budapest 1969*. Nyelvtudományi Értekezések 70. Akadémiai Kiadó, Budapest. 302–307.
- SIMON LÁSZLÓ 2004. A magyar állatfajnevek helyesírása. *Magyar Nyelvőr* 128: 313–322.
- SLÍZ MARIANN 2015. Általános névtani kérdések. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 93–114.
- SLÍZ MARIANN 2019. A tulajdonnevek fordítása – funkcionális, névelméleti megközelítésben I. A név jellemzői mint a fordítást befolyásoló tényezők. *Névtani Értesítő* 41: 13–39. <https://doi.org/10.29178/nevter.2019.1>
- J. SOLTÉSZ KATALIN 1979. *A tulajdonnév funkciója és jelentése*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SOMOGYI ZOLTÁN 2018. *A kémiai nomenklatúra nyelvészeti megközelítése*. Szakdolgozat. KRE BTK, Budapest.
- SZABADVÁRY FERENC – SZÓKEFALVI NAGY ZOLTÁN 1972. *A kémia története Magyarországon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SEBASTYÁN RUDOLF 2014. Terminológia és (nyelv)politika. A magyar kémiai nomenklatúra születése, tündöklése és bukása. In: VESZELSKI ÁGNES – LENGYEL KLÁRA szerk., *Tudomány, technolektus, terminológia. A tudományok, szaknák nyelve*. Éghajlat Könyvkiadó, Budapest. 291–298.
- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2008. A tulajdonnév jelentése. In: BÖLCSKEI ANDREA – N. CSÁSZI ILDIKÓ szerk., *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai (Balatonszárszó, 2007. június 22–24.)*. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai 1. Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke, Budapest. 30–41.

- TOLCSVAI NAGY GÁBOR 2010. *Kognitív szemantika*. Konstantin Filozófus Egyetem Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra.
- VARGA ÉVA KATALIN 2014. Anatómiai nevek régen és ma. Latin helyett angol? *Modern Nyelvoktatás* 20/1–2: 35–42.
- VARGA ÉVA KATALIN – BARTA ANDREA 2020. A nemzetközi és a magyar anatómiai nevek egységesítési problémái. *Porta Lingua* 2020: 193–204. <http://szokoe.hu/porta-lingua/porta-lingua-202019> (2022. 09. 05.)
- VÁRNAI JUDIT SZILVIA 2005. *Bárhogy nevezzük... A tulajdonnév a nyelvben és a nyelvészetben*. Segéd-könyvek a nyelvészet tanulmányozásához 42. Tinta Könyvkiadó, Budapest.
- VECSEY ZOLTÁN 2007. *Név és tárgy. A tulajdonnevek szemantikájáról*. Elméleti és kísérleti nyelvészet 3. DE Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen.
- ZAUBERGA, IÉVA 2005. Handling Terminology in Translation. In: KÁROLY KRISZTINA – FÓRIS ÁGOTA eds., *New Trends in Translation Studies. In Honour of Kinga Klaudy*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 107–116.

BÖLCSKEI ANDREA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2628-5297>

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

FÓRIS ÁGOTA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7599-0323>

Károli Gáspár Református Egyetem

Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar

ANDREA BÖLCSKEI – ÁGOTA FÓRIS, **Onomastics, Nomenclature and Terminology. Relations and Differences**

Onomastics, nomenclature and terminology are partially interrelated disciplines as they explore similar, sometimes the same linguistic items, while adopting different perspectives and methodologies. Their differing purposes separate these three fields of science. Proper names, scientific names and terms display several common and unique characteristics. Shared features include the relevance of identification; the primacy of denotation, motivation and information at the expense of etymological sense, connotation and affective shade in their semantics; and the importance of finding their target-language equivalents in translation. Scientific names and terms classify, systematize, store and transfer knowledge elements. They have a fixed relationship to conceptual categories and explicitly defined meanings. Designed for international professional use, professionals aim to minimise their discrepancies across languages in harmonization processes. Scientific names identify entities of the tangible world. They are formed consciously with the help of predetermined linguistic elements and rules. Terms usually identify abstract concepts, and they are mostly formed spontaneously based on general elements and rules. Proper names identify psychosocially salient real or fictive entities; they are formed spontaneously or consciously from restricted sets of elements of natural languages, and are partly based on genre-specific rules. They are strongly culture-dependent linguistic units, but as universals, they are present in all natural languages. Scientific names are nouns; proper names are nominal expressions (words, phrases, clauses, sentences); terms (if linguistic units) can be nouns, verbs, adjectives, adverbs, or nominal, verbal, adjectival and adverbial expressions as well.